

МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ КОЖНОЇ ДИТИНКИ

Знай, що говориш

Не лізь на рожен

Так називається самолів, який в давнину використовували мисливці на рись, росомаху і ведмедя. Верхню частину спіяного дерева розколювали на три частини, розпирали клинцями, а всередину встромлювали гостру ломаку. На неї чіпляли наживу - рибу, шмат м'яса, смаленого птаха. Відчувши запах наїдки, хижак ліз стовбуром вгору і потрапляв лапою в розщип, де її й затискувало. Намагаючись звільнитися, звір і енергійно висмикував лапу, але ще надійніше застрявав. З тих пір людям необачним, які нехтують небезпекою, наосліп кидаються в сумнівну справу тощо, і кажуть: не лізь на рожен.

Зозулині сльози

Давно це було, принаймні, до того, як народилися ми. Зозуля робила свою справу - підкидала синичкам, плискам, сорокопудам та іншій дрібноті лісовій яйця, а ті виховували підкидьків. "Ти ось все співаєш, - казали вони вітродуїці, - і на старість за лишишся одна, як пеня без пагонів". "Ха-ха-ха! - сміялась та. - Ви усе життя із колисками та пелюшками протеленькаєтесь, а я своїх однак, як буде треба, знайду. І примушу годувати себе. Закон є закон!". Але доля зле жартує з тими, хто сподівається на дурняк вік прожити. Усі діточки відмовились визнати строкату матір'ю, стати їй підпорою, коли прийшов час. І застогнала, заплакала зозуля. Перші на її віку сльози покотилися з очей. А на галявині, куди вони впали, відкрили свої білі вінчики квіти, які так і називали в народі: зозулин сльози, а ботаніки іменують їх зозулинець плямистий.

Підкова на щастя

Звідки цей вислів? Чому знайдена підкова мусить принести щастя? А тому, що підковувати коней почали ще до нової ери, і робили це спочатку заради краси: були підкови тоді із золота або срібла. Під час бігу тварина легко губила дорогу "взуванку", і знайти підкову, дійсно, було для когось щастям, комусь дуже таланило. Тим більше, що аристократи вважали принизливим піднімати підкову з шляху.

Розповідають, що англійський дипломат XVII століття лорд Кастлей, вихваляючись своєю заможністю, наказав спеціально прикріпляти до копит власних коней підкови із срібла "на живу нитку", аби вони швидше відпадали. Коваль, що перебував серед почту лорда, терміново підбивав нову, щоб невдовзі кінь загубив і її...

Ось де собака заритий

Цей вислів знайомий багатьом, та лише одиниці знають, де саме оте місце.

У Тюрінгії, у лісі біля підніжжя гори Інзельсберг, неподалік від курорту Табарці, розташоване невеличке село Вінтерштейн. На одному з поворотів місцевої вулиці стоїть дороговказ: "До могили собаки". Тут, біля руїн однойменного старовинного замку, і знаходиться останній притулок

легендарної Штутцель. У середині XVII століття, під час міжусобної війни, вона успішно виконувала роль зв'язківця у володарів згаданого, та нині забутого замку; непомітно перетинаючи "лінію фронту", діставалася з важливими відомостями до оточеної ворогами сусідньої фортеці і поверталася назад. На цій небезпечній службі чотириногий воїн і загинув, за що сподобився пам'ятника. На важкій чотирикутній кам'яній брилі вибито віршований напис, що починається отими самими знаменитими словами: "Ось де заритий собака...". Саме звідси й почалася мандрівка афоризму білим світом. Нині застосовуємо його в значенні: саме в цьому суть справи; ось де причина. Це і є найголовніше.

Крокодилячі сльози

Цей вислів веде родовід ще від стародавніх єгиптян: вони вірили, що тварина, з'ївши жертву, оплакує її. Подібний факт дійсно має місце. Зубаті рептилії час від часу "плачуть", і по їхніх "обличчях" скочуються справжні сльози. Але, як з'ясували через сотні віків вчені, відбувається це зовсім не через жалісливість снідаючого. У організмі грози водойм накопичуються зайві солі. А біля очей у хижака є особливі залози, що й виділяють рідину із надлишком цієї мінеральної речовини, аби вивести її назовні.

Тому нині афоризм став крилатим і вживається для позначення лицемірства особи, яка коїть лихо, а виправдовує його благими намірами.

Скільки літ, скільки зим!

Основною одиницею виміру часу ми вважаємо годину. Але так було не завжди, бо саме поняття година - не говорячи вже про хвилину чи секунду - порівняно нещодавнє досягнення цивілізації. А до того одними з головних мірил були світло й п'ятьма. їх протистояння проходить через усю міфологію й будні пращурів, йому підлягають і такі стародавні розподіли, як пори року і частини доби. У свідомості праслов'ян ці дві різні часові осі були урівноважені за принципом "перегуку", суворого паралелізму: весна як носій світла і тепла протиставлялася зимі як носієві темряви й холоду, а світлий день - відповідно темній ночі.

До речі, у багатьох народів сезони року спочатку поділялися не на звичні нам чотири відрізки, а на три. Весна й літо з'єднувалися в один період за принципом співвідносності із світловою його частиною. Не випадково тому слово "літо" зберегло і старе значення - "рік". Воно з'явилося в ряду слов'янської сезонної "четвірки" у такому значенні пізніше весни (або яра), осені й зими. Разом з тим сумісництво у цьому слові і загальнорічного, і літнього позначень - прямий наслідок активного протиборства світла й тьми. Тому вислів "Скільки літ, скільки зим!" вживається як вітання при зустрічі людей, що давно не бачилися. Він яскраво відтінює це подвійне часове навантаження слова "літо". Оживлення "сезонної" семантики ніби подовжує час, протягом якого вони не стикалися. Треба наголосити, що рахунок по "літах", а не по "зимах" відомий не лише слов'янським, а й німецькій, англійській та деяким іншим мовам.